

CZERWIEC 2025

BEZPODSTAWNE WZBOGACENIE – DEFINICJA, PODSTAWY PRAWNE, PRZYKŁADY

FUNDACJA TAURUS

CZEGO DOWIESZ SIĘ Z INFORMATORA:

- jaka jest istota bezpodstawnego wzbogacenia
- jakie są przykładowe sytuacje bezpodstawnego wzbogacenia
- skutki bezpodstawnego wzbogacenia
- jak rozliczyć nakłady i korzyści w związku z bezpodstawnym wzbogaceniem

CO TO JEST BEZPODSTAWNE WZBOGACENIE?

Bezpodstawne wzbogacenie jest instytucją prawa cywilnego, której celem jest zapobieżenie sytuacjom, w których jedna osoba wzbogaca się kosztem drugiej w sposób niezgodny z prawem. Zasada ta jest uregulowana w Kodeksie cywilnym, który wskazuje, że każda osoba, która bez podstawy prawnej wzbogaciła się kosztem drugiej osoby, zobowiązana jest do zwrotu tego wzbogacenia w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości (art. 405 K.c.). Głównym celem przepisów dotyczących bezpodstawnego wzbogacenia jest zabezpieczenie przed niesłusznym uszczerbkiem, powstałym na skutek działań sprzecznych z prawem. Korzyści uzyskane w sposób niezgodny z obowiązującym porządkiem prawnym nie mogą stanowić podstawy do ich zatrzymania przez osobę, która je otrzymała.

Podstawa prawna – Kodeks cywilny:

Art. 405. Kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości.

Zgodnie z cytowanym wyżej art. 405 k.c., bezpodstawne wzbogacenie występuje, gdy po pierwsze – jedna osoba uzyskuje korzyść majątkową kosztem drugiej, a po drugie – nie istnieje podstawa prawna do uzyskania tej korzyści.

Osoba, która wzbogaciła się w sposób nieuprawniony, zobowiązana jest do zwrotu tej korzyści na rzecz osoby, która na tym straciła. Brak podstawy prawnej uzyskania korzyści oznacza, że przysporzenie nie wynikało z obowiązujących przepisów, z dokonanej czynności prawnej, z orzeczenia sądowego czy decyzji wydanej przez właściwy organ.

Korzyść, o której mowa w art. 405 k.c., może zostać osiągnięta w wyniku różnych okoliczności, takich jak: działanie osoby, która poniosła uszczerbek (np. wykonanie świadczenia, które nie było należne), działanie osoby wzbogaconej (np. przywłaszczenie mienia), działanie osoby trzeciej (np. przypadkowe przelanie środków przez bank na niewłaściwe konto). Roszczenie restytucyjne, czyli żądanie zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia, dotyczy przede wszystkim korzyści majątkowej w postaci naturalnej. Zastąpienie jej równowartością pieniężną jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy zwrot w naturze nie jest możliwy – na przykład gdy wzbogacony odpłatnie zbył bezpodstawnie uzyskaną rzecz.

Strony mogą po powstaniu wzbogacenia zawrzeć umowę regulującą sposób rozliczenia. Jeżeli taka umowa została zawarta, to przepisy art. 405 i następne nie będą miały zastosowania, ponieważ podstawę rozliczeń stanowić będzie ta umowa.

Wzbogacony zobowiązany jest także do wydania pożytków uzyskanych z otrzymanej korzyści. Jeżeli nie jest możliwy zwrot w naturze, wartość korzyści należy określić według stanu z chwili, w której wzbogacony powinien był przewidywać obowiązek jej zwrotu, według cen obowiązujących w dniu ustalania tego obowiązku.

Podsumowując, art. 405 k.c. jednoznacznie wskazuje, że dla wystąpienia bezpodstawnego wzbogacenia muszą zostać spełnione następujące warunki:

- Wzbogacenie jednej strony – osoba, która wzbogaciła się, musi uzyskać korzyść majątkową (np. pieniądze, nieruchomości, dobra materialne lub niematerialne).
- Strata drugiej strony – musi istnieć szkoda, czyli uszczerbek majątkowy po stronie osoby, która na skutek działań wzbogacającego się poniosła stratę.
- Brak podstawy prawnej – wzbogacenie nie może opierać się na podstawie prawnej, jak np. umowa, darowizna, czy inne czynności prawne, które uzasadniają prawo do korzyści.

PRZYKŁADY BEZPODSTAWNego WZBOGACENIA

Bezpodstawne wzbogacenie może wystąpić w różnych sytuacjach życiowych. Oto przykłady najczęstszych sytuacji, w których może wystąpić bezpodstawne wzbogacenie.

Bezpodstawne wzbogacenie występuje, gdy jedna osoba uzyskuje korzyść majątkową kosztem drugiej i nie istnieje podstawa prawna do uzyskania tej korzyści.

Wzbogacony ma obowiązek nie tylko zwrócić uzyskaną korzyść w naturze (a jeśli to niemożliwe – jej równowartość pieniężną), ale także wydać tzw. surogaty korzyści.

Pomyłka w płatności

Jednym z klasycznych przypadków bezpodstawnego wzbogacenia jest sytuacja, w której osoba wpłaca większą kwotę niż powinna, np. przez pomyłkę przelewa na konto kontrahenta kwotę, która nie odpowiada wartości należnej zapłaty. W takim przypadku, mimo że płatność odbyła się dobrowolnie, następuje wzbogacenie jednej strony (osoba, która otrzymała większą kwotę), a druga strona (osoba, która dokonała nadpłaty) ponosi stratę. W takiej sytuacji, zgodnie z przepisami prawa, osoba, która otrzymała nadpłatę, powinna ją zwrócić, ponieważ nie było podstawy prawnej do przyjęcia tej dodatkowej kwoty.

Błąd w obrocie towarami

Bezpodstawne wzbogacenie może również wystąpić w przypadku błędu w transakcjach handlowych. Przykład: firma X przypadkowo wysłała towar do firmy Y, mimo że nie zawarły one żadnej umowy sprzedaży. Firma Y otrzymuje towar, który nie należy do niej, a firma X ponosi stratę, ponieważ towar trafił do niewłaściwego adresata. Zgodnie z przepisami, firma Y będzie zobowiązana do zwrotu towaru lub zapłaty za niego, gdyż doszło do bezpodstawnego wzbogacenia.

Pobrane świadczenie bez podstawy prawnej.

Jeśli ktoś otrzymuje świadczenie (np. zapłatę za usługi), mimo że nie wykonał żadnej pracy lub usługi, może to stanowić bezpodstawne wzbogacenie. Przykład: osoba A przelewa pieniądze osobie B, która nie wykonała żadnej pracy ani usługi, za którą miała otrzymać wynagrodzenie. Osoba B nie miała podstawy prawnej do otrzymania tego wynagrodzenia, więc jest zobowiązana do zwrotu pieniędzy.

WYDANIE KORZYŚCI I ROZLICZENIE NAKŁADÓW

Wydanie korzyści:

Wzbogacony ma obowiązek nie tylko zwrócić uzyskaną korzyść w naturze (a jeśli to niemożliwe – jej równowartość pieniężną), ale także wydać tzw. surogaty korzyści, czyli wszystko, co otrzymał w zamian za zbycie, utratę lub uszkodzenie pierwotnego przysporzenia. Ponadto jeśli osoba, która bezpodstawnie wzbogaciła się kosztem innej, nieodpłatnie przekazała uzyskaną korzyść osobie trzeciej,

wówczas obowiązek jej zwrotu przechodzi na tę osobę trzecią.

Rozliczenie nakładów:

Osoba, która została bezpodstawnie wzbogacona, a w chwili ponoszenia nakładów nie była świadoma, że korzyść jej się nie należy (działała w dobrej wierze), ma prawo dochodzić zwrotu poniesionych nakładów. Przede wszystkim może domagać się zwrotu nakładów koniecznych, nawet jeśli nie zwiększyły one wartości otrzymanej korzyści, jednak z potrąceniem korzyści majątkowej, jaką osiągnęła dzięki tym nakładom (na przykład oszczędności wydatków). Ponadto przysługuje jej roszczenie o zwrot nakładów użytecznych i zbytkownych, o ile przyczyniły się one do zwiększenia wartości korzyści w momencie jej zwrotu — co należy ocenić, porównując wartość tej korzyści w chwili jej uzyskania i w chwili jej zwrotu.

Osoba, która została bezpodstawnie wzbogacona i w momencie ponoszenia nakładów miała świadomość, że dana korzyść jej się nie należy (działała w złej wierze – niezależnie od tego, czy powinna była się o tym dowiedzieć), może domagać się zwrotu wszystkich rodzajów nakładów (koniecznych, użytecznych i zbytkownych), ale tylko wtedy, gdy przyczyniły się one do zwiększenia wartości korzyści w chwili jej zwrotu. Oznacza to zaostrenie wymagań w porównaniu z sytuacją osoby działającej w dobrej wierze.

Jeśli osoba domagająca się zwrotu korzyści ma obowiązek zwrotu poniesionych nakładów, sąd może orzec, że zamiast wydania korzyści w naturze, należy zwrócić jej równowartość pieniężną, pomniejszoną o wartość nakładów, które żądający powinien zwrócić.

WYGAŚNIĘCIE OBOWIĄZKU

Obowiązek zwrotu korzyści lub jej wartości ustaje, jeśli osoba, która ją otrzymała, zużyła ją lub utraciła w taki sposób, że nie jest już wzbogacona – chyba że w momencie rozporządzania tą korzyścią lub jej zużywania powinna była przewidywać konieczność jej zwrotu.

Obowiązek zwrotu obejmuje korzyść uzyskaną kosztem innej osoby w takim stanie, w jakim aktualnie się znajduje. Może to oznaczać również konieczność oddania jej równowartości pieniężnej lub przekazania rzeczy, które ją zastąpiły (surogaty). Jednak w sytuacji, gdy korzyść została całkowicie utracona, roszczenie o jej zwrot staje się znacznie słabsze – zubożony nie ma wtedy realnej możliwości dochodzenia swoich praw. Od tej zasady istnieje jednak istotne odstępstwo, przewidziane w art. 409 kodeksu cywilnego: jeśli osoba wzbogacona rozporządzała lub zużyła korzyść, mając świadomość, że może być zobowiązana do jej zwrotu, to roszczenie restytucyjne nie wygasa. Wyjątek określony w art. 409 odnosi się wyłącznie do przypadków, gdy korzyść została zużyta lub utracona w sposób bezproduktywny – czyli nie przyniosła żadnych dalszych korzyści majątkowych osobie wzbogaconej. Jeżeli jednak korzyść została wykorzystana w sposób przynoszący oszczędność (np. spłata długu, naprawa własnych rzeczy), to nadal mamy do czynienia ze wzbogaceniem, a roszczenie o zwrot pozostaje w mocy.

Natomiast bezproduktywne rozporządzenie korzyścią ma miejsce np. wtedy, gdy została ona przekazana komuś w formie darowizny.

Roszczenie o zwrot nie wygasa, jeśli:

- po pierwsze, korzyść została zużyta w sposób przynoszący dalsze wzbogacenie,
- po drugie, mimo że zużycie było bezproduktywne, osoba wzbogacona powinna była przewidywać konieczność zwrotu.

Dochodzenie roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia warto rozpocząć od działań polubownych – często są one wystarczające, aby odzyskać należność. Gdy jednak druga strona odmawia zwrotu korzyści, konieczne jest wystąpienie na drogę sądową. W obu przypadkach kluczowe znaczenie mają dowody oraz właściwe przedstawienie podstaw prawnych. Proces sądowy może zakończyć się zasądzeniem żądanej kwoty wraz z odsetkami oraz ewentualnym zwrotem kosztów procesu. W niektórych przypadkach sąd może również zaproponować mediację na etapie postępowania. Warto dodać, że przy ocenie, czy istnieje podstawa prawna do wzbogacenia, sąd uwzględnia okoliczności danego przypadku.

Nieodpłatna pomoc prawna, porady obywatelskie, bezpłatna mediacja

Masz pytania prawne lub potrzebujesz wsparcia obywatelskiego?
Skorzystaj z bezpłatnej pomocy!

Jak się zgłosić? ☎ Zadzwoń: 616 463 344 (poniedziałek–piątek, 7:30–20:00)
✉ Napisz: npp@um.poznan.pl

Zadanie jest finansowane ze środków budżetowych Miasta Poznania.